

ÇIRTI, ÇIRTI

Uşaqlardan biri başçı seçilir. Başçı ortada dayanır, qalan uşaqlar isə dairəvi düzülürlər. Başçı əlində çubuq oyuna başlayır. Əvvəl-əvvəl sağ tərəfdə olan uşaqlara deyir:

– Çırtı, çırtı!

Sağdakı uşaqlar cavab verir:

– Can çırtı!

Soldakı uşaqlar deyir:

– Bizim çırtı sizin çırtıya yalan dedi.

Sağdakı uşaqlar deyir:

– Kimin saqqalına yaraşır?

Soldakı uşaqlar deyirlər:

– Hər kəs ayağını çöp qoysa, onun saqqalına yaraşır.

Bütün cərgədə olan uşaqlar soldan sağa bir-bir ayaqlarını irəli çıxarırlar. Başçıya çatana qədər irəliləyirlər. Başçı yenə əvvəlki sözləri təkrar edir; sol ayağını sağ ayağının barmaqları üzərinə qoyub, iki dəfə fırlanır. Uşaqlar əvvəlki qaydada geri çəkilirlər.

Başçı sağ əlini ayağının çəçələ barmağının üstünə qoyur. Hamı başçı kimi edir, baş barmaqlarının ucu ilə başçının yanına gəlirlər. Başçı əl baş barmağını burnunun ucuna qoyub deyir:

– Çırtı, çırtı!

Uşaqlar ona cavab verirlər:

– Can çırtı!

Uşaqlar yenə geri çəkilirlər. Bu dəfə başçı sol əlinin baş barmağını qulağına verir. Uşaqlar da onun kimi edib, başçıya yaxınlaşırlar. Başçı deyir:

– Çırtı, çırtı!

Sağ tərəfdəki uşaqlar cavab verirlər:

– Can çırtı!

Başçı deyir:

– Bizim çırtı sizin çırtıya yalan dedi.

Sağdakı uşaqlar deyirlər:

– Kimin saqqalına yaraşır?

Başçı deyir:

– Hər kəs tez qaçmasa, onun saqqalına yaraşır.

Hamı nişan qoyulmuş yerə qaçır. Kim geridə qalsa, ona deyirlər:

– Tısağa tıs, boynunu qıs!

Oy a ra ça a, eç ṣ yar y d r , öz ṣ d y
r ṣ . Qayda za ar ö b y da ç ar r. Ha
başç r r ed r, za - za a abe r.

MƏRƏ

Uşaq ar a ay ş r ṣ y ayr r ar. Oy ş -
ra ç ar öz r z ad q y b, - b a ar (başç ar)
qaṣ da d r r ar:

- Ha ay, a ay!

M a ar dey r r:

- Ha d , q d .

Uşaq arda b r dey r:

- K çay ar q r da , ü ü la ar da da .

M a arda b r avab ver r:

- M da ar da da .

Öz ş r ara q “da ar da da ” ad q ya şaq b r aya,
“çay ar q r da ” da b ṣ d ş r.

B va a şaq ar yer ayr r ar. Uzaqda b r daş şa q y r-
ar. H r ṣ d b r qaç r. K ez ed b daş v rar v ṣ -
ya a ez qay da ṣ a, q b ça ar. K er qa a, baş qa az a b
ṣ rada ç ar ar.

MOLLA, HARAY

Uşaq ar a ay y a ar (başç ar) a da ṣ -
y ayr r ar. M a arda b r öz y r ar. Göz aç q a
ṣ ṣ d a ar qaç b z r r. Göz y a şaq ar -
d r r ar. O, öz aç r, z şaq ar ṣ ü şaq ar a -
ar a baş ay r. H r yerd eç d z şaq ar ṣ b r -
d b rdar q ed r. M ü, “B a ü ya da eç d”, “D r
aya ad ad q”, “Ə ev ya day q” v .a. B b rdar qda
ṣ d z şaq ar ö z ṣ , öz ör ṣ d r.
Ə r a ara a z şaq arda b r ṣ y d ş
r. G z şaq ar öz ör d qaç b y ṣ -
r, ar a ara a şaq ar a z-a za ver b b r d “M a,
aray, a, aray!” - dey q ş q r ş r ar. A ara a ar -
y r ṣ ör ṣ , z r d r.

YOLDAŞ, SƏNİ KİM APARDI?

Üaəə-uaəə yaüi yə eí eo eý oəaəəəd i íeəəəd (əəə-üəd) ədəniü əə eəe aýnoyey aəüüəəd. Niüa eý aə-əəə əöçöeöeyd. Yadeay əöçöeí oə aýnoy-ayí aəd oəaə ýyēd, ííeadaai aədeí eí ədəniü əai eýe eýyeyeə ai ədū. Ai ə-đeai oəaə yade əəöi ai aēü ai uaa uei eý ííö ai əđai oəaüüəai üi aēüü.

Éí eəaəəəđüi əai aəde ai əđeai oəaüa aýdeəyí aəeđ:

– Éí eəaə, niyí e eēi ai ədəü?

Oəaə ai əđai üəai a aēēy, ííö əə ýpöđöəə þç eí eəaəəəđüi üi e-eí y əa-eüü, aýnoyay aəd íyoyđ ədū. Éí ö, oəaə üai a aēü yniy, ai əđai oəaə ííö ýpöđöəə þç aýnoynei y aəeüü. Aó aəeəə eý íeóí aə oəaəəəđüi uai ünüə-əəəe aəeđ. Üai niü aýnoyí eí oəaəəəđüi üi uai ünü í aəde aýnoyey eə-niy, í aýnoy öəöçí oə íeöđ.

QƏZMƏDAŞ

Aó íeóí ö eēe ay eə əpđə oəaə í eí aēü. Üyđ oəaə əəə aəeüa əəə uəçü-əeüü. Aöđöy (=pi) əüü íeóí a aəeəeüēəd. Íeóí a aəeəeəi aəüü aədeí e ýeí ay nəeəi aēüü eē, aóí a nəāāā aəeyđeyd. Nəāāai ü ypey öeəeüü í a-üóíóí e-eí ay íeai aəeəđü eədy öpēi yē, nəāāai ü ypeay ööü aēüü. Bəayē nəāāai ü eóəəđü öeəai aəə aəeəđü aəd-aəd í aúóí a eüüi aēüü. Bnān öyđö ííāai eəədyəeđ eē, əəə ýpöđöeydeyí íy əəəā əəəə aýeí yē, íy ay nəāāā eədy əöüi yēəəđ. Eēe yēy ýpöđüi yē ay nəāāai üöüü aā í eí aç.

Aəeəđü aəd-aəd ýpöđöəə əöđəəai əai ni íđə eədy öpēi yē, eóəəđü aēü öyđöeydy yí yē əüi yəyí aəeəđü eəəyí eēe-eēe, ni íđə ö-óí aəəyí, aədeí e öyē, ni íđə əpđəóí ö ay aəəyí ýpöđüi yēəəđ.

Aóí eəd əöđəəai əai ni íđə aəeəđü aəd-aəd eēe əəđi aüüi ədəniü əai eə-eđi yē ay əəđi aə ədəniü əai, eə-eđeí eə aəeəđüi uai ünü ü aəd eəəy ýpöđüi yēəəđ.

Ni íđə aəeəđ əəđi aəeəđü uai ünü üi ədəniü əai aəd-aəd eə-eđeí yēəəđ.

Aó öyde ay aēdeə, aəeəđü aəd əəđü i ynəoyay aəd-aədēi ayí aəeüai eóəəđ. Nəāāai ü eóəəđü aəəəə eəəyēe aəeəđü nəöəəəöđöə eəəyí ýpöđüi yēəəđ.

Nəāāāai əəəā aəd əəə í aúóüā nəeəai üü. Nəāāai ü eóəəđü aüü öö-í aəə aəüü aədeí e í aúóí aai eədy nəeü, üyēə aədeí e eəəyí ýpöđüi yēəəđ eē, aóí e eóí öđeai aā aəeyđeyd. Eēe-eēe ay ö--ö- aəüü eədy nəeü, aədeí e ýpöđüi yē eəçüü aü. Aóí aai ni íđə əāāüəəai a ýyēd. Eýí e, aəeəđü eə-ayí aəd-aəd í aúóí a eüüüəəd. Aöüā eí eəəü aəd əəüü eəəə öyēeí aəeđ. Í əəə yē aýeēeí yí eə aəeü. Aó eəəəü aəəyöyēey əəđi aəeəđüi ədəniü əai

axırdan azalır. Məsələn, uşaqların hər dəstəsində on uşaq olarsa, onu da aşağı əyilir. İkinci dəstənin üzvləri bir-bir onların üstündən hoppanıb, özü onların sırasında aşağı əyilir. Hamı atılıb qurtarandan sonra, aşağıya əyilmiş yeni bir dəstə yaranır. Birinci dəstənin uşaqları bir-bir ayağa qalxıb, aşağı əyilən uşaqların üstündən hoppanırlar. Bu minval-la oyun davam edir.

ÝPÇÁÀÜÈÀÉÛÛ

Uşaqlar yenə də iki dəstəyə ayrılırlar. Başçıları növbə ilə uşaqların gözlərini möhkəm bağlayıb meydana buraxırlar. Bir uşaq daş çaqqıldadır və ya səs çıxarıb qaçır. Gözübağlı uşaq çox əziyyətlə səs edəni tutur, gözübağlılıqdan azad olur. Tutduğu uşağın gözünü bağlayırlar. Belə-belə oyun davam edir.

ÑÈ×ÁÍ -İ ÈØÈÈ

Uşaqlar dairəvi əl-ələ tutuşurlar. Başçı oyunçulardan birini pişik, birini də siçan adlandırır. Siçan qaçır, pişik qovur. Əl-ələ tutuşanlar siçana imkan vermirlər ki, içəri girsin. Pişiyə isə yollar açıqdır. Siçan uşaqların qollarının arasından soxulub içəri girir, yenə bayıra çıxır. Nəhayət, pişik siçanı tutur. İndi də digər iki uşağın biri siçan, digəri pişik olur. Oyun davam edir.

Bu oyunun başqa variantında uşaqlar siçanı dövrənin içərisinə buraxmamalıdırlar. Siçan hansı uşağın qolunun altından dövrənin içərisinə girə bilsə, o, siçan olur. Pişik isə başçı tərəfindən dəyişdirilir. Bu variantda cəza siçan olmaqdır.

ÄÈÐSÄPÉÌ ß

Uşaqlar iki yerə ayrılıb, bir dairəvi cizgi çəkir və qürrə atırlar. Qürrə hansı dəstəyə düşsə, o dəstə mətəyə-dairəyə girir. Uşaqlar hərəsi ayağının altına bir toqqa qoyur. Dairədən kənar qalanlar toqqanı götürməyə çalışırlar. Dairədəkilər isə ayaqla vurur, toqqaları götürməyə yol vermirlər. Dairənin içərisində olanlar kənardakılardan birini ayaqla vursa, dairədəki uşaqlar kənara çıxır, kənardakılar dairəyə girirlər. Kənardakı oyunçu içəridəkilərdən birini əli ilə tutub dairədən çıxara

bilsə, onu bir nəfərə həvalə edib saxladır və yiyəsiz qalmış toqqanı götürməyə cəhd edir. Bu zaman içəridəkilər həm öz toqqalarını, həm də çöldəki yoldaşlarının toqqalarını qorumalı olurlar. Yaxud əksinə, içəridəkilər çöldəkilərdən birini fəndlə tutub dairəyə salsalar, dəstələr yerlərini dəyişməli olur. Dairədən kənardakı uşaqlardan biri toqqanı ələ keçirsə, dairənin içərisində olan uşaqları toqqa ilə vurur, ayaqları altındakı toqqaları kənara çıxarıb, götürməyə çalışırlar. Hansı dəstə toqqaları tamam ələ keçirsə qələbə qazanır. Dairədəkilər ayaqlarından biri cızıqdan çıxmamaq şərti ilə çöldəkilərdən birini digər ayağı ilə vurana qədər çöldəkilər içəridəkiləri toqqa ilə döyürlər.

MƏRƏKÖÇDÜ

Bu oyunu iki və ya dörd uşaq oynayır. Dairə şəklində hər uşağa üç mərə (çala) düzəldirlər. Hərə 21 balaca daş götürür, daşları iki-iki saymaqla mərə-mərə paylayıb yığır. Say aşağıdakı kimidir:

– Dana, dana, qır dana, iki öküz, bir dana.

Hər mərəyə yeddi daş yığırlar. Qürrə atıb oyuna başlayırlar. Qürrə düşən uşaq daşlardan mərənin içində birini saxlayır, qalanlarını mərələrə paylayır. Adamın sayına görə daş udmaq olar. Müqabil tərəfin mərələrində bir və ya üç daş varsa, paylayan adamın daşı da bir və ya üç daşlı mərələrdə qurtarır, deməli, daşlar cütləsirsə o həmin daşları udmuş olur. İlk udmuş daşa metrik deyirlər. Hansı uşaq başqa bir uşaqdan yeddi və ya çox daş udsa, daşlar onun olur, o birinin mərəsi və daşları azalır. Belə-belə hər kəsin bütün mərələri boşaldıqda o, sıradan çıxır.

DƏSMALALDI, QAÇ

Uşaqlar dairəvi şəkildə yerə oturub, ortada dayanan başçıya baxırlar. Bir uşaq dairə boyunca qaçır və dəsmalını oyunçulardan birinin arxasında yerə qoyur. Başçı uşaqlardan soruşur:

– Dəsmal kimin arxasındadır?

Uşaq dəsmalın öz arxasında qoyulduğunu bilməsə, onu ortaya salır, bir-birinin üstünə itələyirlər. Döyülən uşaq başqa birisinin üstünə yığıla bilsə onu azad eləyir, üstünə yığıldığı oyunçunu onun yerinə ortaya çıxarıb təpiklə vururlar. Belə-belə uşaqlar hamısı ortaya çıxmalı olur. Özünü möhkəm müdafiə edib, ortaya çıxmayan qalib gəlir.

GÍZLƏNPAÇ

Ósaãeãd eëe äýñoyéy aëdũũeãd. Áeð äýñoyäy îeãíeãdũũ ýpçeyðei è áäü-eãeũeãd. Î aëde äýñoyäyèe ýpçoã-ũã ósaãeãd äã-ũã ýçeyíí äeëäyí ñíí ðã, îíeãdũũ ýpçeyðei è à-ũeãd. Áó îeóí ÷oëãd ýçeyíí ýíeyðe äoðãðí aëũ üyí äý äãø-ũíũ eãíũ ü ÷ ýðyíe íyçyðãyí äã-ũñí àì aëũũeãd. Äã-ũã ýçeyíí ýí ósaãeãd îíeãdũũ ýpçeyðei ýpðoíí ýäyí pçeyðei è äãø-ũíũ eãíũ à, ÷ ýðyey ñãeãeãd, îeóí äã äãeãeëeyð äãçãíũ, î aëdeeyðe ðpũí ýçeyíí eëeyð. Äã-ũã äãø-ũíũ eãíũ à ýyëí ýäyí eãoãeãíñãeãd, ÷ ýüeoã îeóð, ðpũí ýçeyíí eëeyð.

LALDİNMƏZ

Ósaãeãd îeóí ó eããðy àòí yë ö-óí pçeyðei ý äãø-ũñã-eëeyð. Î eóí ÷o-eãd üyðyeyý äoçøeëeyð. Áoðããã äãíũñí àì äã ýñãñ øyððãeð. Ýøeoã äãíũ-øãí äý ñyñ ÷ũãðãí óãoçí óø îeóð. Ósaãeãdũũ äãíũãũñí äã äý ýøeãoðí yë ö-óí äãø-ũüyð äãñeëeyý yë äoũñ. ×óãóüóí ó eãðy äoðoã äãeëð:

– Áó eãð äíðoããoð, äíðoããoð. Üã- eýññeí oðãã ýyëí yeyý eðøeãdũũ eíðãoð.

Üã- eýñ äeí ÷ eð. Äãø-ũãeð aç äãeãíũ. Ýøëí yëe, ÷ ýçyëe üyðyeyçeyð äãeð. Î aëí óí eëë e ÷ äeãeããã aøũñ, äũñç-ýpçoí ó äoçøð. Ósaãeãdããí aëde pçoí ó ñãðeãeã äeëí yëeã ýøeðð. Ñyñ ÷ũãðãí ósaãeãd eãí ñãeãeãí äãø-ũ-ó-ãoãeã îíó äoðoð. Äãøãã ósaãeãd äã äãø-ũíũ ñpçoí ó øyðeãð äãeã, äãíũãí äý eã ýøeyíe ÷oãoãeã äoðoðeãd. Ósaãeãdããí aëde íy ñyñ ÷ũãðñã, eãðoã ùãí ñũ ñpço äũçũ äãí äã-ũñã, äãø-ũ äã äeí ýí øyðeãð äãeã îíó äoðãüãã. Äãeãí îeóí ÷oëãd äã äoí ó øyðeãð àòí yëeãeð. Ñoñoã äeëyðyø äãeãí àí îeãã, îíó äã äðãeã ÷yëeã äpøeëeyð. Äãøãã äeð ósaã äãíũãí äã, ýããyë äpøeëeyí è àçãã äãeã, îíó äpèì yeyý äãøeãeũeãd.

Áó äãeãã eëy îeóí ÷îð øyãe äý øyí eã-eð.

HOFBANA-HOFBAN

Ósaãeãdããí aëde ÷pí àòí à äý eã ñãeí à äãeããñüeëy îeóí äãø-ũñũñã-eëeð. Äãø-ũ ósaãeãdũũ eëe äýñoyéy aëeũũ. Ñãüããeũ ósaãeãdããí aëdeí ý aëð øãe óçããüã äãeëð:

– Äë äoí ó!

Ñíeããeũ ósaãeãdããí aëde ñíðoðoð:

– Î íyãeð?

Sağdakı uşaqlardan biri deyir.

– Hofbana hofbandı. Kim “hofban” deyə bilməsə, “hofba hofba”, ver yoldaşına, “hofbana hofban eləsin” sözlərini deməlidir.

Yuxarıdakı sözləri uşaqlar dövrə vurub bir-bir deyir, başçının yanına yüyürlər. Başçının yanına çatınca hər kəs həmin sözləri söyləyə bilməsə, hərə ona bir lopuğ vurur.

TURNAVURDU

Bu oyunu həm qızlar, həm də oğlanlar oynayırlar. Uşaqlar iki bərabər dəstəyə ayrılırlar. Hər dəstənin bir başçısı olur. Dairəvi cizgi çəkirlər. Dəstələrdən birindəki adamların sayı qədər turna eşirlər (dəsmalı eşib ucuna kəndir bağlamaq). Başçılardan biri ovcuna bir şey alır, əllərini bərk yumub o biri başçıya uzadır. Başçı şeyin hansı əldə olduğunu tapsa, qalib gəlir; əlini yuman başçının dəstəsi turna çəkilən dairəvi cizgiyə girir. Kənarda qalan qalib dəstə cizgidəki turnaları götürməyə çalışır. Götürə bilməsələr onları döyürlər. İçəridəkilər kənara çıxır, kənardakılar cizgi içərisinə girirlər. Burada oyun turnanı ələ keçirmək uğrunda mübarizədən ibarətdir. Turnanı ələ keçirənlər qalib gəlir.

MİYANCI VƏ ÇÖMÇƏBAŞI BƏZƏMƏ

Uşaqlar iki dəstəyə ayrılırlar. Hər dəstənin bir başçısı olur. Adi bir çömçənin başını bəzəyirlər. Püşk atırlar. Püşk hansı dəstəyə düşsə, oyunu o dəstə başlayır.

Oyunçuların növbə ilə gözlərini bağlayırlar. Digər dəstədən bir nəfər çömçəni əlinə alır. Çömçənin başına zınqırov salırlar. Əlində çömçə olan uşaq ağacla çəkilmiş cizgi içərisində o tərəfə bu tərəfə qaçır, çömçəni tərpedərək zınqırovu səslədir. Gözübağlı elə cəld hərəkət etməlidir ki, zınqırovun səsi çıxan kimi, həmin oyunçunu tutsun. Zınqırov on dəfə səslənməlidir. Bu on dəfədə heç kəsi tuta bilməsə gözünü açıb, ona 10 lopuğ vururlar. Əgər tuta bilsə, çömçəgəzdirənə 10 lopuğ vurub çömçə götürməkdən məhrum edirlər.

Uşaqların hamısı bu əməliyyatı edir. Hansı dəstənin uşaqları zınqırov çalanlardan az tutubsa, o dəstənin başçısı töhmətlənib çıxarılır, yerinə başqa başçı qoyulur. Bu oyun 5 dəfə təkrar edilir.

ZORXANAÇILIQ

Uşaqlar iki dəstəyə ayrılırlar. Hər dəstənin bir başçısı olur. Ortaya təxminən 3-4 kiloqram ağırlığında ağac və ya toppuz qoyulur. Püşk düşən dəstənin uşaqları bir-bir ortaya çəkilməli, bu toppuzların quruluşunu ötürüb, yavaş-yavaş yüzü sayınca əllərində fırlatmalıdırlar. Yüzü sayıb qurtarıncə, təxminə toppuzu fırlada bilməyənə sıradan çəkilərək tökmə təkmə üçün çəkilənmiş yerdə saqlanırlar. Hər iki dəstənin uşaqları bir-bir sınaqdan keçirilir. Hansı dəstənin çox uşaq toppuzları yüz sayınca quruluşu bilməyib, o dəstə məğlub hesab edilir.

ŞƏNGƏLA

Uşaqlar dairəvi şüurləşirlər. Başçılıqda çubuq oyuna başlayır. Uşaqlar əməli çəkilir deyir:

– Şən , şən , şən əla a... Qam əlləmi əlləla, ağam əlləli əlləla.

Başçının quruluşunu uşaqlar dəkrar etməlidir. Təkrar edilməyən tökmə təkmədir.

DƏYİRMAN

Uşaqlar dairəvi şüurləşirlər. Başçılıqda çubuq, başpapaqsız ortada dayanır. Qalan uşaqların başında papaq olur. Başçının çubuğu yerə vurub uşaqları qoruyur. Hamı əla-çəkilir deyir:

– Tağı-tağı, tağbatağı...

Bu sözləri 4-5 dəfə təkrar edəndən sonra, başçının sağdan bir uşağın papağını ötürüb öz başına qoyur. Papağını ötürülən uşaq da yanında olan uşağın papağın ötürüb öz başına qoyur. Bu quruluş dairənin sonuna qədər edir. Bu minvalla papaq ötürmə 4-5 dəfə dövrə vurur. Papaqlar tez-tez çəkilir, uşaqlar əl vurub “Tağı-tağı, tağbatağı” deyirlər. Oyun qızıdır, papağın çəkilməsi bir növ dəyirman daşının çəkilməsinə bənzəyir. Oyunun şiddətli yerində başçılıqni başına qoyub çəkilir:

– Dağğa... dağğ...

Bu zaman çərək başındakı papağı bərk saqlamalıdır. Başçının qalana qədər bir çubuq vurur. Başçının çubuğu nə cür vurursa, qalan uşaqlar da əl vurmalıdırlar.

ОYUN-TAPMACA

Dəstə başçıları bir quşu müəyyən edib, əl hərəkəti ilə uşaqlara deyirlər:

Bir nəfər: – Bir quşum var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Dimdiyi var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Quyuğu var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Qanadı var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Ayaqları bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Başı var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Gözləri var bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Kəkili var bir belə.

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Boynu var, bir belə...

Hamı: – Lov gələ ha, lov gələ.

Bir nəfər: – Tapsa kim bu heyvanı,

Alacaq o, meydanı.

Dəstəyə bölünən uşaqların hansı söylənən quşu tapsa, o, oyunda qalib gəlir.